

Archeologisch onderzoek op de Sint-Jansvest, Gent (OVL)

Vermeiren Geert & Bru Marie-Anne

OVERDRUK UIT:

Kroniek Archaeologia Mediaevalis, Gent, 2015, nr. 38, p. 192-195.

Archeologisch onderzoek op de Sint-Jansvest, Gent (OVL)

VERMEIREN GEERT & BRU MARIE-ANNE

Van 7 april tot en met 16 juni 2014 werd door de Dienst Stadsarcheologie van de Stad Gent archeologisch onderzoek uitgevoerd aan de Sint-Jansvest 32-38 (kad. afd. 3, sectie C, 751f) (opgravingsvergunning 2014/129). Dit gebeurde in opdracht van het Stadsontwikkelingsbedrijf Gent (Sogent). Het onderzoek gebeurde voorafgaand aan de aanleg van een voetgangers- en fietsersbrug die de Waalse Krook met het François Laurentplein moet verbinden. Deze brug maakt een tussenstop op de Sint-Jansvest, waardoor in deze zone een garagecomplex diende te worden afgebroken. Het volledig te onderzoeken areaal bedroeg ca. 470 m² en werd in drie fases uitgegraven.

Ketelvest

De oudste bevindingen kunnen gerelateerd worden aan het graven van de Ketelvest. Deze verbinding tussen Leie en Schelde diende om de watergordel rond Gent dicht te maken. Uit archeologisch onderzoek in de Kleine Vleeshuissteeg in 2007 (DE GRUYSE, J. & VANDEVELDE, J., *Klein vleeshuissteeg, Wolweverssite*, in: *Archeologisch onderzoek in Gent 1997-2008 (Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, reeks 2 nr. 2)*, Gent, 2008, p. 43-65) werd vastgesteld dat deze uitgraving plaatsvond in de tweede helft van de 12de eeuw. Uit het onderzoek aan de Sint-Jansvest bleek dat de uitgegraven grond van deze gracht aan de stadszijde werd opgeworpen. Deze opgeworpen grond werd in drie dieptesonderingen vastgesteld. De maximaal bewaarde hoogte bevond zich op ca. 5.90 TAW. Deze opgeworpen grond doet zich voor als een zandig pakket met fijn kwartszand, glauconiet, kalkfragmenten en sporadisch houtskool. In dit pakket was geen gelaagdheid zichtbaar. Dit wijst op het in één fase opgooien van dit pakket. De aanwezigheid van wortelsporen duidt tevens op een zwakke bodemvorming (met dank aan Frank Gelaude). De totale dikte van deze ophoging kon niet worden vastgesteld. Uit dit pakket werden twee stukjes botmateriaal gebruikt voor koolstofdatering. De resultaten van beide geven: 93.5 % tussen 830-1020 AD en 95.4% tussen 1200-1290 AD.

Van toren tot 'Wandelaers/Wandelaert'-kasteel

Quasi onmiddellijk aansluitend op deze fase werd in dit pakket een rechthoekige structuur in/aangebracht. In deze ophoging werden namelijk de funderingen van het befaamde laatmiddeleeuwse Wandelaerskasteel opgetrokken. Over dit 'kasteel' gaan heel wat verhalen de ronde, gaande van een onderdeel van de stadsversterking tot een eigendom van een zeer gegoede familie. Vermoedelijk zit in elke verhaal een grond van waarheid. Het feit dat deze toren direct na de ophoging werd opgetrokken (zie verder), alsook zijn strategische ligging, doen inderdaad vermoeden dat hij onderdeel was van een verdedigingssysteem. Toen dit in onbruik raakte kwam deze toren in particulier bezit en werd dit aldus een private woonst.

Deze rechthoekige constructie wordt gekenmerkt door een bakstenen kern in onregelmatig verband, opgetrokken uit bakstenen van 28/29.5 x 14.5 x 7 cm en opgevoegd met een beige kalkmortel.

De vier zijden van de constructie hadden echter een verschillende opbouw. De westmuur beschikte over een kern in baksteen zoals hierboven aangegeven en een buitenparement (noordzijde) in mooi gehouwen blokken Doornikse kalksteen. Het geheel had een maximaal

bewaarde hoogte van 7.40 TAW. Op ca. 6.40 TAW bevond zich de overgang tussen het loodrecht opgaande muurdeel en de schuine afzaat. Deze laatste was eveneens opgetrokken in mooi gehouwen blokken Doornikse kalksteen en liep tot ca. 5.90 TAW. De onderzijde van de muur kon niet bereikt worden. Het diepst bereikte punt bevond zich op 5.40 TAW. De vastgestelde breedte van het opgaande muurwerk bedroeg ca. 1.00 m, de breedte van de muur voorbij de afschuining was minimaal 1.40 m.

De overgang naar de ingewerkte noordmuur wordt aangeduid door grote blokken gehouwen Doornikse kalksteen. Deze hoekblokken dienden als opluistering van het opgaande baksteengevelwerk aan de westzijde. De noordzijde had eveneens een kern in baksteen met hetzelfde formaat. In tegenstelling tot de westmuur was deze muur over zijn volledige opbouw voorzien van mooi gehouwen, grote blokken Doornikse kalksteen, dus zowel het opgaande werk als de afgeschuinde plint. De maximaal bewaarde hoogte bedroeg hier 7.56 TAW.

Bij een sondering ter hoogte van de noordoosthoek van deze constructie kon eveneens worden vastgesteld dat ook hier de hoek volledig opgetrokken was in Doornikse kalksteen. De oostzijde daarentegen, in vergelijking met zijn tegenhanger, was opnieuw van baksteen. Vanaf de hoek gemeten kreeg men over een lengte van ca. 1.15 m mooi gehouwen blokken Doornikse kalksteen, dit zowel in het opgaande werk, als in de schuine overgang naar de plint, en de plint zelf. Eens daar voorbij was het geheel opgetrokken in bakstenen van 28/29.5 x 14.5 x 7 cm. Het geheel was opgevoegd met een beige kalkmortel. Aansluitend op de hoek in Doornikse kalksteen kon worden vastgesteld dat de afschuining naar de plint ook verdween. Dit ging over in verschillende bakstenen versnijdingen, in totaal zes. Deze versnijdingen startten op 6.46 TAW en eindigden op 6.05 TAW. De gemiddelde breedte van een versnijding bedroeg 8 cm. Het opgaande werk had een vastgestelde breedte van ca. 0.85 m ter hoogte van de versnijdingen, overeenkomstig de breedte van de afschuining, werd deze een 0.48 m breder. In dit deel vormde dit de overgang naar de fundering. Het bakstenen geheel was opgetrokken in onregelmatig verband. De vastgestelde bouwtechnieken en bouwmaterialen wijzen op een laatmiddeleeuwse constructie.

Ter hoogte van de zuidoosthoek werden opnieuw enkele coupes uitgezet. De coupe net voor de hoek werd zowel aan de oostzijde (buitenzijde van de constructie) als aan de westzijde (binnenzijde) doorgetrokken. Hieruit bleek dat op deze plaats de constructie volledig was opgetrokken uit baksteen, zowel het opgaande werk als de fundering. Het opgaande werk had een gemiddelde breedte van 0.85 m, de fundering had een maximale breedte van 1.45 m. De overgang tussen beide werd eveneens gekenmerkt door zes versnijdingen. De maximaal bewaarde hoogte bevond zich hier op 7.70 TAW, de maximaal bereikte diepte zat op 5.40 TAW.

De hoek die de overgang vormde tussen het oostelijke muurelement en het zuidelijke deel, was volledig opgetrokken uit baksteen (29/28.5 x 14/14.5 x 6.5/7 cm). Bij het opmetselen werd weinig kalkmortel gebruikt. De fundering kon tot op 4.97 TAW gevolgd worden. Ter hoogte van deze hoek werd vastgesteld dat de zuidzijde niet opgetrokken was met een versnijding. Al vrij snel werd duidelijk dat het hier om een totaal andere opbouw ging, namelijk een muur op spaarbogen. In totaliteit bestond deze muur uit drie spaarbogen. Om stabiliteitsredenen konden deze echter niet in detail worden onderzocht. De boogaanzet bevond zich op ca. 7.03 TAW. De kruin van de boog was verdwenen. Deze bevond zich in oorsprong duidelijk veel hoger dan het huidige maaiveld. Het geheel was opgemetseld in

baksteen met hetzelfde formaat als in de andere muren. In een latere fase werden deze bogen dichtgemetseld.

In de oostelijke muur werd op 2.64 m van de noordoosthoek (in zuidelijke richting), secundair, een deuropening ingebracht. Deze werd in de muurdikte uitgewerkt. De hoeken van deze deuropening werden herafgewerkt met bakstenen van 24.5/25 x 11.5/12 x 4 cm. Deze opening had een breedte van 1.10 m. Later werd het geheel dichtgemetseld en gecementeerd. Aan de oostzijde was de dorpel in Doornikse kalksteen bewaard. Deze bevond zich op 7.12 TAW. Ter hoogte van deze deuropening, evenals op de noordoosthoek werd op gemiddeld 7.02 TAW een looppniveau aangetroffen uit kasseien. Het geheel was aangelegd in onregelmatig verband en leek een pad te vormen rondom de toren.

Aan de westzijde van de toren bevond zich een rechthoekige bakstenen aanbouw van 1.50 op 0.90 m. Het geheel was opgebouwd uit bakstenen van 27/27.5 x 13/14 x 6/6.5 cm en opgevoegd met een beige/gele kalkmortel. Deze structuur was tegen de toren aangebouwd en oost-west georiënteerd. De bouwnaad was duidelijk zichtbaar, en het geheel was over de afschuining gebouwd. De zuidzijde was vrij rommelig afgewerkt, wat wijst op het bouwen van de muur tegen de sleufwand. In deze constructie bevond zich een uitsparing van 0.33 op 0.45 m. De uitsparing was opgevuld met puin en bleek een schacht te zijn die uitgaf op een baksteenstructuur die ten noorden lag. Deze laatste was rechthoekig met als vastgestelde afmetingen 1.00 x 0.90 m, met bakstenen van 27 x 12/12.5 x 5.5/6 en opgevoegd met een beige kalkmortel. De westzijde van deze baksteenstructuur bestond deels uit mooi gehouwen blokken Doornikse kalksteen. Mogelijk waren deze onderdeel van de fundering van het Wandelaerskasteel. Ook hier bevond zich een centrale uitsparing, afgedekt door twee platen in Doornikse kalksteen. Het diepst bereikte punt bevond zich op ca. 5.50 TAW. De aanlegdiepte werd niet vastgesteld. Beide structuren samen fungeerden vermoedelijk als storkoker met bijhorende beerput.

Wat de binnenzijde van de toren betreft, was het duidelijk dat van het oorspronkelijke concept niets meer bewaard was gebleven. De reden hiervoor was dat vooral ter hoogte van de muur op spaarbogen het oorspronkelijke looppniveau (binnen), hoger had gezeten. Pas later werd er 'onder' de fundering gemetseld. De aangetroffen vloeren en ingebrachte muren waren aldus van latere fasen. Deze aanpassingen waren herkenbaar door het inbrengen van een noordoost-zuidwest lopende baksteenmuur die het volume in twee verdeelde. Aan de westzijde kon een haard met haardwangen worden onderzocht. De haardwand was opgetrokken in baksteen, de wangen waren afgewerkt met geprofileerde witte natuursteen. Centraal in de haard was de haardvloer nog deels bewaard. Dit op 7.04 TAW. Ten zuiden van deze haard bevond zich een deuropening met een breedte van 1.00 m. De muur was opgetrokken met bakstenen van 24/25 x 11/11.5 x 5/5.5 cm en opgevoegd met een beige kalkmortel. De maximaal bewaarde hoogte bedroeg 7.61 TAW. Bij deze opdeling hoorde een bakstenen tegelvloer met tegels van 17/17.5 x 17/17.5 x 2.5 cm, aangelegd op een bed van harde grijze kalkmortel. Deze tegelvloer liep tot tegen de zuidmuur (muur met spaarbogen) waarvoor deze bogen werden ondermetseld. Een dergelijk haardtype was in Gent zeer courant en kwam voor vanaf de late middeleeuwen tot de 17de eeuw.

De opbouw van deze torenconstructie gaf tevens informatie over het oorspronkelijke reliëf rond deze toren. Zo was duidelijk dat de noordzijde, die volledig in Doornikse kalksteen was opgetrokken, de bedoeling had gezien te worden. Zowel aan de oost- als aan de westzijde was de muur slechts gedeeltelijk voorzien van Doornikse kalksteen en de zuidzijde was zelfs opgetrokken met spaarbogen. Hieruit kan geconcludeerd worden dat het zuidelijke deel van

de toren in een wallichaam was opgetrokken waarbij de noordzijde van de toren aan de waterkant lag.

Bij het voorafgaandelijke onderzoek aan de Waalse Krook was sprake van een stelselmatig land inwinnen op de Schelde. Ook op deze kleine oppervlakte aan de Sint-Jansvest kon met zekerheid ditzelfde fenomeen vastgesteld worden. De huidige kaaimuur die momenteel het perceel omzoomt, is er één van zeer recente datum, althans het overgrote deel ervan. Het zuidelijke deel dat uitkijkt op de Krook, kende eigenlijk de laatste twee eeuwen een opeenvolging van bakstenen kaaimuren waarbij, na het opgeven van een kaaimuur, met puin grond ingewonnen werd op de Schelde waarna een nieuwe kaaimuur werd aangelegd en zo het perceel stelselmatig uitbreidde. De scherpe hoek die de Schelde nu maakt richting Ketelvest is, om het in archeologische termen te stellen, eerder recent van aard.

Project “De Krook” met aanduiding van Sint-Jansvest 32-38 (bron www.sogent.be)

Zicht op één van de afgewerkte hoeken aan de noordzijde van het “Wandelaertkasteel” (Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarcheologie)